

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

~ V Ljubljani v torek 24. decembra 1867. ~

Gospodarske stvari.

Občinam (soseskam) na znanje zavoljo živinske soli.

C. kr. primorska finančna direkcija v Trstu je z dopisom od 27. novembra l. l. št. 12.424 deželnemu kranjskemu odboru, ki se je zarad živinske soli 9. septembra l. l. do nje obrnil, med družim sledeče odgovorila:

„Ker se sila sila veliko gospodarjev zavoljo ister-ske živinske soli obrača le-sem in bi finančna direkcija rada s potrebno živinsko soljó vstregla, tedaj se bode takim soseskam, ktere želijo živinske soli kupiti in ktere po certifikatih, od c. kr. kantonske gosposke narejenih, spričajo število živine v celi soseski, temu številu živine primerna mera soli posebno odločila, da jo more soseska vsaki mesec ali teden in pred vsemi družimi kupci dobivati. — Vsacemu posameznemu gospodarju posebej pa se ne more ta polajšava dovoliti. Sicer pa se pričakuje, da v kratkem pridejo od c. k. ministerstva novi ukazi, po katerih se bode dobivanje živinske soli kmetovalcem polajšalo.“

Deželni odbor kranjski je v poslednji svoji seji sklenil, da se dá to tudi po „Novicah“ vsem soseskam na znanje.

Črtice o kurjavi sè šoto.

Davno je že zano, da je suha šota (Torf) tako dobra za kurjavo kakor drva in premog. O začetku tekočega stoletja so v Ljubljani napravili fabriko za izdelovanje bele lončene posode (majolike) s tem namenom, da se v tej fabriki kuri sè šoto. To še pričuje „farški graben“ na Volarji, kjer so šoto rezali. Od 1840. leta naprej se rabi za kurjavo peči in ognjišč, za cegel žgati pa tudi za kurjavo po vseh fabrikah v Ljubljani in okoli Ljubljane. Vse to kaže, da je vrednost šote za kurjavo že davno in dobro spoznana.

A vsaka šota ni enako pripravna in tečna za kurjavo. Zato treba to reč nekoliko razjasniti.

Na mahu (morosti) je po vrhu šota, v kateri korenike rastlin še niso sprstenele; navadno ji pravijo, da je „žimasta“. Ona sega do 3 tudi 4 čevlje globoko. Pod njo je šota večidel že zgolj blato.

Vrhnja šota, do dobrega suha, kateri ni primešano nič zemlje in nič peska, je dobra, zdatna za kurjavo. Ona gorí rada s plamenom (zubljem), zdrži dolgo v žrvavci, in dá zgolj lahák pepel. 20 centov take suhe šote zaleže toliko kolikor 1 seženj (klafta) bukovih 22 palcev dolgih drv. Primerjaje ceno, vidimo, da 20 centov šote stane 4 gld. — 1 seženj bukovih drv pa 5 do 6 gold. Drva pa je še treba cepiti in žagati, in to spet

stane do 1 gold.; šota ne potrebuje tega dela. Iz tega se vidi, da je kurjava sè šoto skor na pol cenejša. Da pa šota rada in s plamenom gorí, morajo peči, enako ognjiščem, duške z rošem imeti; to pa silo malo stroškov prizadeva.

Sè prstjo ali peskom zmešana šota je manje vrednosti, ker je težja, nerodno gorí in obilo žlindre pušča. Take slabe lastnosti ima nižja blatasta šota, toraj ni za kurjavo.

Dobre šote za kurjavo se iz vsacega štirjaškega sežnja dobí 4 do 6 centov, ktere cent se lahko prodá po 15 do 20 soldov, toraj iz sežnja za 60 do 120 sold.; po odštetih stroških za rezanje, sušenje in vožnjo od centa 10 soldov, ostane vendar še čistega dohodka iz enega štirjaškega sežnja prostora 20 do 60 soldov. Po tem se skaže vrednost enega orala (joha) še nežganega mahú v sami šoti najmanj 320 gold.

Zdaj pa pomislite in prevdarite vsi posestniki mahú: ali vam kaže šoto za kurjavo rezati, ali pa mah požigati in na požgani svet sejati.

Pridelek je v božjih rokah; rad spodletí, in delo in seme je potem zavrženo. Drugače je to sè šoto. Kdor jo reže, gré do blata, pripravnega za kmetijsko porabo; to je že koj drugo leto gospodarju mogoče, in svest si more biti, da mu bode to obilo obresti dajalo.

Ugovoru, da posestnikom malih prostorov na mahu ni mogoče suhe šote v denar spraviti, ker nimajo vozne živine, nasprotujem s tem, da taki gospodarji narezano in posušeno šoto lahko na mestu prodajo, ker je veliko taci, ki jo skupujejo in sami proč vozijo. Delo na šoto obrnjeno se jim bode dobro splačalo, ker vsak priden delavec lahko zreže na dan 8 štirjaških sežnjev, toraj nareže čez 32 centov šote, in ena pridna delavka jo lahko proti, toraj tudi v enem dnevu raznese. Še enkrat obrnjena šota se kmalu do dobrega posuší in lahko prodá na mestu cent po 10 soldov; tako pa dobíš za šoto iz štirj. sežnja 40 do 60 soldov.

Če pa koplješ, požigaš in obsejavaš svoj mah, kdo ti je porok, da boš kaj pridelal ali pa celó na štirj. sežnja 40 do 60 soldov skupil? To pa iznese pri celem oralu 640 in še več goldinarjev.

To pač jasno kaže, kaj je bolje, brez ozira na to, da požiganje še navadno sosedom škodo dela, in vse bližnje kraje z nevšečnim smradom nadlegova.

Dr. Orel.

Gospodinjam kaj.

* Kava (kofè) se prav okusna naredí po turšici. Pa kako? — Turšico praži (roštaj) prav počasi pri prav pohlevnem ognji, ker hitra in silna vročina jej vzame dober okus. Polovica take pražene koruze in polovica kave naredí ti tako dobro pijačo, da je veliko bolja od same kave, ako ta ni dobra.

Za poduk.

* Kako Kitajci (Kinezi) pokorijo nemarne poljedelce in pa poljske tatove. V kazenskem zakonu kitajskem „Code pénal de la Chine, traduit par Fel. Renouard“ se bere to-le, tedaj ni izmišljena stvar: Vsak, kdor žita, sadja, sočivja ali sicer kakega še na polji stoječega sadu vkrade, dobí 50 palic z bambuzovo palico po zadnjici; vrh tega mora povrniti škodo po tatvini. — Kdor kaj tacega vkrade v zaprtem hramu, jih dobí 100 in mora še za 3 leta iz dežele. — Župani ali druge gosposkine osebe, ktere so za to postavljene, da včasih ogledajo ceste, polje in mostove, pa zanemarijo ta ogled, dobé 30 palic po zadnjici. — Ako se v deželi najde kako zemljišče, ktero se ne obdeluje kakor bi se imelo, dobí lastnik zemljiščin 20 palic, ako zanemareno zemljišče znaša 10. del vsega njegovega posestva, in tako zmiraj več do 80 palic za vsaki deseti del. Gosposko, pod ktero je tak nemarnež, tudi tepó, pa enmalo manj. Davki pa se pobirajo od tacihi zemljišč v taki primeri, kakor bi se pobirali, ako bi zemljišče obdelano bilo. — Gospodarji, kaj pravite k tej pokori?

Slovstvene stvari.

Načrt za izdajo naučnega slovnika. *)

Spisal dr. E. Costa.

Po sedanjem stanu znanosti in človeške omike sploh mora vsak izobražen človek znati glavna dela zgodovine in naravoslovja, književnosti in zemljepisja, modroslovja in jezikoznanstva, politike in pravoslovja. Prostemu Slovencu pa ni mogoče seznaniti se s temi potrebnimi vednostmi. Ako bi tudi imeli pripravnih knjig, vendar mu čas ne pripusti, vse čitati, in zraven tega je le redko kdo v stanu, celo knjižnico napraviti si. Preobširno bi bilo vseh vej znanstva po izvirnih knjigah iskati, in večina učenih takih knjig bi ostala nerazumljiva prostemu človeku. Slovenski narod toraj potrebuje knjige, ktera v kratkem, pa jederno popisuje vse človeške znanosti, kakoršne imajo tudi vsi omikani narodi. Že stari Grki in Rimljani so take knjige imeli in jih imenovali „enciklopedije“, to je, krog vseh vednosti. Te enciklopedije so bile sestavljene sistematično, in sicer tako, da je vsaka znanost imela svoj poseben oddelek. Tako je na pr. grška obsegala naslednja poglavja: slovnico, nauk o godbi, zemljemerje, zvezdoslovje in nauk o telovadbi.

Tako vredjene knjige pa niso človeškim potrebam zadostovale, ko se je jako razširilo polje znanosti in omike. Zarad tega so se začele v XVII. stoletji izdajati enciklopedije v abecednem redu, in te so izpodrinile one v najnovejših časih, posebno po izgledu velike francoske enciklopedije, ki je izhajala v Parizu od 1751. do 1772. leta v 28 knjigah.

Res je, da le knjiga v abecednem redu zadostuje našim potrebam. Le v taki knjigi nam je mogoče v vsakem trenutku brez velikega truda podučiti se o stvari, o kateri bi radi kaj izvedeli. Le v taki knjigi more se popisati vsak oddelek znanosti na kratko in vendar tako, da je sam za-se razumljiv in primeren navadni omiki izobraženega človeka. Temu nasproti kak oddelek sistematično vredjene knjige ni razumljiv, ako se ne prečitajo vsi prejšnji oddelki. Vrh tega za-

hteva najvažnejši del enciklopedije — življenjepise slavnih oseb — neobhodno abecednega reda, ker se drugače sprevidno vrediti ne dá.

Edini ugovor abecednemu vredovanju, namreč ta, da se ves zapopadek preveč trga in da ni mogoče, iz njih o celoti kakega predmeta popolnoma podučiti se, nikakor ni veljaven; kajti v dobro vredovani taki knjigi se morajo posamezni članki ne samo vjemati, temveč tudi drug na drugega ozirati se in sklicavati. Ako se hočeš, na pr. podučiti v modroslovji, najdeš pod to besedo kratek poduk, kaj da je modroslovje, kateri so posamezni njegovi deli (logika, nrava, leposlovje itd.), in kateri so bili najimenitnejši modroslovci starih in novih časov. Beri tedaj, kaj govori enciklopedija pod temi besedami o raznih delih in pisateljih — in imaš kratek obseg vsega modroslovja.

Prav tako dobiš sliko razvitka vsega slovstva, ako pod to besedo imenovana dela (na pr. iz starega časa rimsko in grško slovstvo, iz novih časov česko ali rusko itd.) prečitaš.

Do sedaj znane abecedne enciklopedije lahko razdelimo na tri vrste.

Prva vrsta razlaga le najvažnejše besede in še to tako na kratko, da šteje po dve k večemu po štiri knjige.

Druga vrsta — bolj namenjena učenemu svetu — obdeluje pa vse tako obširno in na tanko, da je skoraj vsak članek posebna knjiga. V to vrsto spadajo na pr. velika francoska enciklopedija, ktero sta v Parizu od 1781. do 1832. l. izdala Panckoucke in Agasse v 201 knjigi, in nemška po profesorjih Erš in Gruber 1818. leta pričeta in še danes nedovršena, do sedaj v 140 knjigah.

Tretja vrsta se drži zlate srede, in popisuje iz vseh znanstev vse oddelke, kakor so za splošno omiko vsakemu izobraženemu človeku potrebni. Te vrste je česka enciklopedija, ktero je pod imenom „Slovník naučný“ 1859. leta pričel izdajati vsemu svetu znani slavni F. L. Rieger in jo dovršil do besede „Rusko“. Ta naj bode nam v izgled in posnemo, toda v krajšem obsegu o tistih predmetih, ki so posebno v zadnjih zvezkih českega „slovníka“ jako obširno obdelovani, in skoraj že samostojna čeravno izvrstna dela.

Gotovo si naša Matica z izdanjem slovenskega „naučnega slovníka“ pridobi največo zaslugo za naše slovstvo in za izobraževanje slovenskega naroda. Zato smo te misli, naj sklene slavni odbor, da Matica izda tak slovník. In čeravno po pravilih ima odbor pravico, sam to določiti, naj se vendar ta stvar zarad važnosti svoje in zarad mnogih stroškov stavi na dnevni red prihodnjemu občnemu zboru.

Ta slovník, da bo zadostoval našim potrebam in svojemu namenu, mora imeti 10 do 12 knjig v veliki osmerki, vsaka knjiga po 50 pól.

Za vodstvo tega podvzetja naj se sestavi poseben odsek Matičinih udov bodi-si odbornikov ali neodbornikov, ki zato, da se lahko shajajo v sejah — imajo stanovitno bivališče v Ljubljani, in so voljni prevzeti ta trud. Temu odseku se pridene plačan vrednik, čegar prvo delo bo, sestaviti abecedni imenik vseh stvari, o katerih ima govor biti v slovníku. V tem imeniku mora tudi povedano biti, v kolikošnem obsegu naj se izdela vsaka stvar. Vredniški odsek ima ta imenik pretresati, spreminjati in dopolnjevati, ter konečno potrditi. Tako odobren naj se natisne in razpošlje slovenskim pisateljem z vabilom, da se do določenega časa oglašé, ktere besede hočejo prevzeti. Ostale besede, katerih ne prevzame noben ud vredniškega odseka — ima izdelati vrednik. Odvreči kak rokopis ima

*) Ta načrt je bil z občno pohvalo bran v odborovi seji Matice slovenske, in ker je predlog velike važnosti, bilo je sklenjeno, da se od konca do kraja natisne v „Novicah“ — Matičinim družabnikom v prevdarek. Vred.